

Wąska (zwężona) wymowa samogłosek nosowych

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M939a.gif&title=Leksykon&caption=Wymowa wąska (ścieśniona) samogłosek nosowych w gwarach. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Dejna 62, 63, Kucała 13, 16.} Wąska (zwężona) wymowa samogłosek nosowych. Samogłoski nosowe w wielu gwarach mogą być wymawiane wąsko, czyli ze zwężeniem kanału ustnego przy ich artykulacji (zob. Samogłoski nosowe). Jest to naczęstszy sposób artykulacji samogłosek nosowych. Stopień ścieśnienia nosówek może być różny: od bardzo nieznacznego aż do utożsamienia się z samogłoskami wysokimi. Samogłoska przednia ę ścieśnia się do nosowego i lub y (dźwięk pośredni między ę oraz i / y nosowym lub grupa: i / y + spółgłoska nosowa w wymowie rozłożonej) albo się z nimi całkowicie identyfikuje, por. kęys // kyns, węch // wynch; cinzki // ciynzki, wzieynty // wzynty, keympa // kympa = kęs, węch, ciężki, wzięty, kępa; natomiast tylna ą ścieśnia się do nosowego u (dźwięk pośredni między ą oraz u nosowym lub grupa: u + spółgłoska nosowa w wymowie rozłożonej) albo się z nim utożsamia, np. kąsek // kunsek, wążać // wunchać, koumpać // kumpać = kąsek, wążać, kąpać. Wymowa ścieśniona (wąska) tylnego ą jest powszechna w gwarach Polski zachodniej, północnej i środkowej. Największy stopień jej ścieśnienia (utożsamienie się z u nosowym lub z uN) charakteryzuje przede wszystkim gwary na obszarze położonym po obu stronach środkowej Wisły i w południowej Lubelszczyźnie. Ścieśnione ę spotyka się w całej Polsce z wyjątkiem gwar z szeroką wymową nosówki przedniej (zob. Szeroka wymowa ę i grupy eN). Na Śląsku jednak ustaliła się wymowa wąska ę po spółgłoskach miękkich, ale szeroka po twardych i stwardniałych, np. ciynżki, ale czansto, wanchać. Wąska wymowa ę też jest zależna od spółgłoski ją poprzedzającej. Po spółgłoskach twardych zawsze ścieśnia się do y, por. męyski // mynski, natomiast po spółgłoskach miękkich widać wyraźne zróżnicowanie terytorialne. W pasie gwar Polski środkowej (od północy Małopolski po Kaszuby) wymawia się je wtedy jako i nosowe (cinżko, pinta // pinta), czyli mynski po spółgłosce twardej, ale: cinżko (po miękkiej). W przyległym natomiast pasie gwar Polski zachodniej (Wielkopolska, zachodnia część Małopolski) ę brzmi jak y nosowe (lub grupa yN), np. ciynżko (ciynzko), czyli nie różnicuje się tu wymowa ę po spółgłoskach twardych i miękkich (zawsze ścieśnia się do y nosowego lub yN).